

פרק ד'

יחידה 9: המלחמה בפלשתים, שביית הארון ומות חופני ופנחס (א'-ו"א)

16 ספר שמואל א' | פרק ד'

פרק ד'

יחידה 9 - המלחמה בפלשתים, שביית הארון ומות חופני ופנחס (א'-ו"א)

"זיהו דבר שמואל לכל ישראל" - הפרשנות שנוכח שמואל החחילה לבוא על כל ישראל.

באורי קלים

"זמנוד" (פסוק ב) - המפגשה הפלמטת.
 "זמנוד הרק" (פסוק ו) - חד תרועת ונכס שסע.
 כמנה (עסקת רמות) עד למרוק.

1. ישראל יצאו למלחמה בפלשתים. עיינו במפה שלפניכם וענו:
 א. היכן חנו?
 ב. היכן חנו הפלשתים?

2. ישראל לא תלו את מפתלם במעשיהם הרעים או בכך שלא התיעצו עם שמואל, אלא ב...
 3. השלימו את הטבלה:

החטא	ישראל	פלשתים
כיצד הגיבו כאשר הגיע הארון אל המלחמה?		
מדוע הגיבו כך?		

4. במערכה השנייה ניגפים ישראל ונסים לאוהליהם. 30,000 איש נופלים במלחמה, והארון נלקח על ידי הפלשתים. מה עוד קורה ביום זה?

הקדמה

פרק זה מתאר את התגשמותה של נבואת שמואל בעניין הפורענות על בני עלי, שתתקיים דרך הפורענות שתבוא על כל עם ישראל.

התמודדות ישראל נגד הפלשתים - בעת כניסתם של ישראל לארץ, ישבו בה מספר עמים. עם ישראל הצליח להתמודד עמם בצורה יפה וירש את יישובי מגוריהם. מלחמות אלו מתוארות בספר יהושע ושופטים. בספר שמואל עיקר ההתמודדות של עם ישראל הוא עם הפלשתים.

מי הם הפלשתים? הפלשתים הם עמים שהגיעו מהאי כרתים ומחופי צפון הים התיכון, והתיישבו במערבה של ארץ ישראל. הפלשתים היו לוחמים מיומנים ומאומני קרב (בעלי חרבות, חניתות וכידונים), ובזכות זאת הצליחו לנצח את העמים המקומיים באזור הים התיכון, כשהגיעו אליהם. הפלשתים הצליחו להתגבר על עמי כנען, וכך הערים הכנעניות הפכו לערים ולאזורים פלשתיים. מקומות אלו היו לרועץ לישראל, והשפיעו רבות על ישראל מבחינה חומרית ורוחנית.

תיאור אזור המלחמה באפק - עם ישראל מתכנס להילחם בפלשתים באבן העזר. ייתכן שאפק שכנה בתל אפק שליד מקורות הירקון, בסביבות העיר ראש העין של ימינו. אזור אפק הוא שטח מישורי המאפשר למרכבות של הפלשתים לנצל את היתרון המלחמתי על עם ישראל. עם זאת, עם ישראל יודע שהניצחון

במלחמה תלוי במצבו הרוחני, ולכן הם מחליטים לקחת עמם צידה רוחנית.

ארון הברית במלחמה - זכור לנו מספר יהושע שארון ברית ה' הלך בראש צבא ישראל והוביל לתשועה גדולה במלחמה ביריחו. אך האם נכון לומר שהארון הוא שגרם לתשועה?

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

א. הפרק נפתח במילים: "ויהי דבר שמואל לכל ישראל". כיצד קשורות מילים אלה לנושא המרכזי של הפרק?

ב. כיצד הגיע העם לתפיסה המוטעית אודות כוחו של הארון?

ג. שמואל ניבא על בית עלי, ואילו כאן אנו רואים שהפורענות באה גם על שאר עם ישראל. מדוע נענש כל העם על מעשיהם של בני עלי?

אפשרויות למענה ולדיון

המילים הראשונות בפסוק א', "ויהי דבר שמואל לכל ישראל", נראות כתלושות ובלתי שייכות להמשך הפסוק.

מספר פירושים מרכזיים ניתנו לכך:

1. רבי יוסף קרא ביאר שמילים אלה מעידות שהפורענות שניבא שמואל תתחיל לבוא על ישראל.
 2. בילקוט מעם לועז מובא ששמואל היה מעורר את העם לחזור בתשובה, כדי שלא יבוא עליהם הפורענויות.
 3. הרלב"ג ביאר שמילים אלו מלמדות אותנו ששמואל הוא זה שהורה על היציאה למלחמה, אלא שהעם יצא למלחמה מעצמו בלי לשאול בה'.
- בסיבוב הראשון של המלחמה עם ישראל הפסיד והבין שההפסד במלחמה לא בא עליו באופן טבעי, אלא ישנה סיבה לכך. לכן זקני ישראל מציעים להביא את הארון למלחמה.
- באיזה ארון מדובר? לפי רוב הפרשנים (כגון רד"ק, רש"י ועוד), הארון שיצא למלחמה עם פלשתים היה הארון שעשה בצלאל כשמשה הצטווה על המשכן במדבר.
- כשבני ישראל רואים את הארון הם מריעים. ייתכן שזיכרון הניצחון ביריחו (יהושע פרק ו') הוא שגורם להם להיות בטוחים בניצחונם. בני ישראל סמכו על הארון שיושיע אותם, אך כאן הייתה טעותם, כיוון שהם כלל לא עסקו בתיקון עצמי ובפנייה אל ה' שיושיע אותם. הארון הוא משמעותי רק אם השכינה שורה בתוכו, ולא כחפץ בפני עצמו. ייתכן שהבאת ארון ה' למלחמה לא הייתה בהסכמת נביא,²³ ולכן הארון כלל לא מגן עליהם.

כיצד הגיע העם לתפיסה מוטעית על כוחו של הארון? ייתכן שעם ישראל הושפע מהתרבות האלילית של הפלשתים. הפלשתים חשבו שהארון הוא האלוקים עצמו ושממנו עם ישראל שואב את הכוחות, ולכן כאשר הם שובים את הארון, שווה הדבר לשביית האלוקים. אולי מתוך כך גם עם ישראל תפס כך את הארון, ושם את מבטחו ולא בקב"ה.

כשהפלשתים שומעים שארון ה' הגיע למלחמה - הם מפחדים. גם הפלשתים, כמו כל שאר העמים, שמעו את שמו של הקב"ה כמכה את מצרים, כמו שכתוב בשירת הים. אבל הפלשתים נאזרים בגבורה ויוצאים למלחמה כדי לנצח.

בית עלי התייחס רק אל החיצוניות של המשכן, ולא אל הקשר אל הקב"ה ואל הצורך בעבודה ובתיקון המידות כדי להתקרב אליו. מתוך השפעתם על שאר העם, כך נהגו גם עם ישראל לראות בארון משהו חיצוני היכול לגרום לנסים, מבלי כל צורך לעשות תשובה ולתקן תיקון פנימי.

בעקבות כך, גם בית עלי וגם עם ישראל נענשים בהסתלקות השכינה משילה.

בספר שמואל לא מתואר כלל חורבן שילה, אך חכמינו²⁴ עמדו על כך שתבוסת ישראל במלחמה ומנוסתם משדה הקרב איש לאוהליו, הביאו גם לחורבן משכן שילה. בספר ירמיהו (ז', י"ב-ע"ד) ובספר תהילים (ע"ח, נ"ו-ס"ד) עולה שהמשכן בשילה חרב בעקבות המלחמה בפלשתים, והזעזוע שפקד את העם בעקבות החורבן ליווה אותם שנים רבות לאחר חורבן שילה. לכן, כאשר ירמיהו רוצה להחזיר את העם בתשובה, הוא מעורר אותם ואומר להם שאם לא יחזרו בתשובה - יקרה לבית המקדש כשם שקרה למשכן שילה.

המסרים העולים מן היחידה

1. **הנאמנות לברית ה' היא המסייעת לעם ישראל** - אם בני ישראל נאמנים לברית, ה' פועל ועוזר להם, אך אם הם אינם נאמנים לאותה ברית, אין הקב"ה מסייע להם, גם אם ישתמשו בכלי המשכן הקדושים ביותר.

2. **גדולת ה' בעיני עמי העולם** - הפלשתים שמעו על מעשי ה' במצרים ועל המכות שהפליא בהם, ומתוך כך יראו מפניו.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. באילו אירועים אנו מזכירים את יציאת מצרים? (קידוש, תפילה, שלושת הרגלים וכו'). כדאי לשוחח בכיתה על המשמעות של זכירה זו ובמה היא יכולה לחזק את האמונה שלנו בה'.

2. אפשר להראות לתלמידים במפה (עדיף בגוגל ארץ) את האזור שבו אירעה המלחמה.

3. ראוי ללמד על החשיבות של ארון הברית. ניתן להוסיף על המבנה של הארון ולהקרין תמונות שלו.

יחידה 10: הבשורה הרעה לעלי ומות עלי וכלתו (י"ב-כ"ב)

17 ספר שמואל א' | פרק ד'

יחידה 10 - הבשורה הרעה לעלי ומות עלי וכלתו (י"ב-כ"ב)

באים קלים

5. מה ידוע לנו על הרץ שבא מהמערכה לשילה?

6. נאמר על עלי: "והנה עלי יושב על הכסא וְדָךְ מְצִפָּה". היכן יושב עלי ומדוע?
שאלת חשיבה: אילו יכול היה עלי לראות, מה היה עודו לו להבין את גודל הצרה?

7. כיצד מת עלי?

8. לצרה שבאה על בית עלי נוספה עוד צרה. מהי?

9. התאימו בין הדמות למשפט המזוהה אותה:

- קראה לבנה "אי כבוד".
- נס מן המערכה.
- בישרו שהיא ילדה בן.
- נפל מעל הכיסא.
- שמעה על מותם של חמיה ובעלה.
- לבו היה חרד על ארון האלוקים.
- עלי.
- איש בנימין
- אשת פנחס
- "הנצבות עליה"

יד דרך המסע
 (פסוק 14) - יושב ומצפה ליד הדרך כבוד אבק לשילה.
 "צעני קמתי" (פסוק 17) - פסקו מלראות.
 "ללתי" (פסוק 18) - ללדת.
 "נחבטו עליה צדיקה" (פסוק 19) - הרגישה מאואם שהיא צדיקה ללדת.
 "לא שיה לבד" (פסוק 21) - לא נספה לב.

מודל צדק (משורר) כמקומה של "אבו חמיר"

הקדמה

החזית והעורף במלחמה - כשעם יוצא למלחמה, באופן טבעי הוא נחלק לשני חלקים - חזית ועורף. החיילים היוצאים אל הקרב נמצאים בחזית, והעם יושב בעורף וממתין לבשורת הניצחון.

הזמן שבו מחכים אנשי העורף לאיש הבשורות הנו זמן לחוץ, משום שהבשורה יכולה להיות מאוד משמחת - בשורת הניצחון - או מאוד עצובה - הפסד במלחמה.

ביחידת הפסוקים שנלמד כעת, הלחץ אינו נוגע רק לשובם בשלום של החיילים, אלא לשובו בשלום של ארון ברית ה' שיצא לקרב יחד עם ישראל. הארון מסמל את לבו של עם ישראל ומייצג את כבוד ה' בעולם. אם יקרה דבר-מה לארון, הרי שזהו כישלון חרוץ ואסון כבד לכל ישראל.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

א. מדוע נפילת הארון בידי פלשתים הדאיגה את עלי יותר מאשר מות בניו?

ב. מה באה ללמדנו הגדרת שביית הארון כ"גלה כבוד מישראל"?

אפשרויות למענה ולדיון

עם ישראל מפסיד במלחמה וארון ה' נלקח בשבי. השליח מן המלחמה מגיע ישירות אל העיר שילה ולעלי הכהן, כדי לבשר את הבשורה הרעה.

איש הבשורה מבשר לעלי את הדברים הרעים מן הקל אל הכבד. תחילה מפלת ישראל בקרב, לאחר מכן מות בניו, ולבסוף - נפילת ארון הברית בידי הפלשתים. רק כאשר עלי, האחראי על המשכן בשילה, שומע על נפילת הארון בידי הפלשתים - הדבר מכריע אותו ומפילו מעל כיסאו.²⁵

מה שהדאיג את עלי היה לקיחת ארון האלוקים, אפילו יותר ממות בניו. ייתכן שהוא לא חרד על מות בניו, משום שכבר בנבואה התבשר מאיש האלוקים על מותם. אך על שביית הארון לא התבשר.

גם אשת פנחס הזכירה תחילה את הילקח ארון האלוקים, ורק אחר כך הזכירה את מות בעלה. דאגתה הייתה בעקבות חילול ה' שנגרם מלקיחת הארון, ולכן היא הגדירה את שבייתו של הארון כ"גלה כבוד מישראל". חשוב לציין בפני התלמידים את העובדה שנבואת איש האלוקים מתגשמת במלואה.

המסרים העולים מן היחידה

1. **דאגה לכבוד ה'** - עלי הכהן ואשת פנחס מתייחסים בכובד ראש לשביית הארון, כביזוי כבוד ה'.
2. **התקיימות דבר ה'** - ה' גילה את אוזני עבדיו ותיאר את שיקרה במציאות, ואכן דברי ה' מתממשים.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. להראות על המפה (עדיף בגוגל ארץ) את המיקום היחסי בין העיר שילה לאזור שבו התרחשה המלחמה.
2. לשוחח בכיתה כיצד אנו דואגים לקידוש ה' בעולם (ובוודאי נמנעים מלגרום חילול ה'). ניתן לספר על אנשים שקידשו את ה' במעשיהם בחיים.

25 תיאור זה מקביל לתיאורו של עלי, היושב "על הכסא על מזוזת היכל ה'" (א', ט').